

قتل فرزند در حقوق ایران

مؤلف:

رسول سفالی

www.ketab.ir

سرشناسه	: سفالی، رسول، ۱۳۶۲-
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	: قتل فرزند در حقوق ایران/ مولف رسول سفالی ؛ ویراستار حمید محمدی.
مشخصات نشر	: تهران: کهکشان علم، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	: ۳۰۷ ص.
شابک	: 978-622-7674-23-1
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص. ۲۹۸-۳۰۷.
موضوع	: فرز نندکشی -- ایران
موضوع	: Filicide -- Iran
رده بندی کنگره	: ۴۰۶۴KMH
رده بندی دیویی	: ۵۵۰.۲۵۲/۳۴۵
شماره	: ۷۸۹۴۶۴۶
کتابشناسی ملی	
اطلاعات رکورد	: فیپا
کتابشناسی	

www.ketab.ir

امارات کهکشان علم

تهران، میدان انقلاب، بعد از خ ۱۲ منیری جاوید، پاساژ اندیشه، طبقه زیر همکف پ C10

۰۹۱۹۹۶۰۹۹۰۶ ۰۲۱-۶۶۹۵۵۰۰۴

قتل فرزند در حقوق ایران

مؤلف: رسول سفالی

ویراستار: حمید محمدی

نوبت چاپ: اول ۱۴۰۰

قیمت: ۸۵۰۰۰ تومان

تیراژ: ۱۰۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۷۶۷۴-۲۳-۱

کلیه حقوق چاپ محفوظ است

فهرست مطالب

عنوان

صفحه

مقدمه	۸
۱- جایگاه انسان در نظام هستی	۱۲
۲- جایگاه فرزند در فرهنگ اسلامی و وظایف و تکالیف والدین در مقابل آنها	۳۴
۳- راهکارهای حمایتی کیفری از کودک و نوجوان	۴۱
۱-۳ قوانین حمایتی در برابر سوء استفاده جسمی	۴۱
۲-۳ جرایم علیه تمامیت جنسی	۴۶
۴- سازوکارهای پیشگیرانه از بزه دیدگی کودکان و نوجوانان	۴۷
۱-۴ ارزیابی میزان توجه به پیشگیری‌های اجتماعی کلان	۴۷
۲-۴ ارزیابی میزان توجه به پیشگیری‌های ثانویه و ثالث	۵۰
۵- ارزیابی کارآمدی جرم انگاری‌ها در مقابله با جرایم علیه کودکان و نوجوانان	۵۳
۱-۵ ارزیابی کیفیت جرم انگاری‌ها متناسب با شدت آسیب‌ها و اثر بازدارندگی	۵۶
۲-۵ ارزیابی ضرورت جرم انگاری مستقل خشونت‌های خانگی	۵۹
۳-۵ رویکردهای متفاوت به کودک آزاری درون خانوادگی در فرایند تصویب قانون	۵۹
۶- ارزیابی کارآمدی ضمانت اجرای کیفری در مقابله با جرایم علیه کودکان و نوجوانان	۶۶
۱-۶ ارزیابی نوع ضمانت اجرای قانونی	۶۸
۲-۶ ارزیابی امکان استفاده از مجازات‌های اجتماعی و اصلاح و تربیت بزهکار	۷۷
۳-۶ ارزیابی برنامه‌های واکنشی مصرح در قانون با تأکید بر سیاست جنایی اجرایی و مشارکتی	۸۳
۷- نقش مقام قضایی در تعیین ضمانت اجرای موثر و کارآمد در حمایت از کودکان و نوجوانان	۹۶

- ۷-۱ ارزیابی امکان فردی سازی کیفر توسط مقام قضایی ۹۷
- ۷-۲ ارزیابی امکان تامین امنیت بزه دیده و احقاق حق در طول فرآیند دادرسی کیفری ۱۱۲
- ۷-۳ ارزیابی برنامه‌های واکنشی مصرح در لایحه با تأکید بر سیاست جنایی اجرایی و مشارکتی ۱۱۵
- ۸-نقش مقام قضایی در توسعه عدالت ترمیمی حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۲۰
- ۸-۱ ارزیابی امکان جبران کلیه خسارات بزه دیده ۱۲۳
- ۸-۲ ارزیابی امکان تامین امنیت بزه دیده بعد از خروج از عدالت کیفری ۱۲۵
- ۹-نقش ضابطین و پلیس ویژه کودکان و نوجوانان ۱۲۶
- ۱۰- نقش نهادهای دولتی، عمومی و سازمانهای مردم نهاد در حمایت از کودکان و نوجوانان ۱۲۹
- ۱۰-۱ فعالیتهای اجرایی با محوریت کودکان و نوجوانان ۱۲۹
- ۱۰-۲ شیوههای اجرایی و دادرسی نوین در قانون ۱۳۳
- ۱۰-۳ همکاری بهزیستی در دادرسی کودکان ۱۴۱
- ۱۰-۴ ارزیابی نقش نهادهای دولتی و عمومی در فرآیند دادرسی کیفری و پس از آن ۱۴۶
- ۱۱- قتل فرزند ۱۵۲
- ۱۲- مبانی فرزند کشی در اسلام ۱۶۹
- ۱۳- عناصر جرم فرزند کشی ۱۷۲
- ۱۴- مبانی فرزند کشی در قانون ۱۷۴
- ۱۵- بررسی دلایل فرزند کشی از دیدگاه روانی ۱۸۱
- ۱۵-۱ جنون و اقسام آن ۱۸۱
- ۱۵-۲ بیماریهای روانی و اسکیزوفرنی ۱۹۵
- ۱۵-۳ مورد اذیت و آزار قرار گرفتن در دوران کودکی ۱۹۹
- ۱۶- بررسی دلایل فرزند کشی از دیدگاه جامعه شناختی ۲۰۰
- ۱۶-۱ از نظر اقتصادی ۲۰۰

۱۶-۲	از نظر اعتیاد به مواد اعتیاد آور	۲۰۳
۱۷-	بررسی دلایل فرزند کشی از نظر اختلافات خانوادگی	۲۱۷
۱۸-	قصاص پدر و مادر در قتل فرزند	۲۲۶
۱۸-۱	فلسفه قصاص	۲۲۶
۱۸-۲	ولی دم در قصاص فرزند کشی	۲۳۶
۱۹-	قتل فرزند توسط پدر	۲۴۴
۲۰-	مجازات قتل فرزند توسط پدر	۲۴۶
۲۱-	قتل فرزند توسط مادر و مجازات مادر	۲۵۱
۲۲-	جرم انگاری سقط جنین	۲۵۵
۲۳-	مجازات سقط جنین در قانون مجازات اسلامی ایران	۲۶۰
۲۳-۱	کیفیات مشدده و مخففه در جرایم ناشی از تخلقات رانندگی	۲۶۵
۲۳-۲	معافیت از سقط جنین، در قانون مجازات اسلامی ایران	۲۶۶
۲۳-۳	مجازات سقط جنین در باب دیات قانون مجازات اسلامی ایران	۲۶۸
۲۴-	استدلال و دلایل فقهی مبنی بر معافیت پدر از قصاص	۲۷۰
۲۵-	استدلال و دلایل قصاص مادر مرتکب جرم فرزند کشی	۲۷۶
۲۶-	استدلال و دلایل عدم قصاص مادر مرتکب جرم فرزند کشی	۲۸۳
	نتیجه گیری	۲۸۶
	منابع	۲۹۷

مقدمه

قتل از جرایم مهم و علیه تمامی جسمانی اشخاص است که با عنایت به نوع جرم میزان و نوع مجازات آن متفاوت است. قتل اگر عمد باشد موجب قصاص است. ماده ۲۰۵ قانون مجازات اسلامی اشعار می‌دارد: «قتل عمد برابر مواد این فصل موجب قصاص است و اولیاء دم می‌توانند با اذن ولی امر قاتل را با رعایت شرایط مذکور در فصول آتیه قصاص نمایند و ولی امر می‌تواند این امر را به رئیس قوه قضائیه یا دیگری تفویض نماید».

جرم فرزندکشی، یکی از جرایمی است که گاه در مواردی نه چندان معمول، والدین به آن مرتکب می‌گردند. در خصوص مجازات این جرم، فقها، بر قصاص نشدن پدر مرتکب جرم فرزند کشی اتفاق دارند. این که آیا مادر مرتکب جرم فرزندکشی نیز از مجازات قصاص معاف است و یا این که تفاوت جنسیت پدر و مادر، در مجازات جرم فرزند کشی نقش آفرین می‌باشد و در نتیجه باید مادر را به قصاص، مجازات داد. برای تحقق قتل عمد فرزند، جانی (پدر یا مادر) باید علاوه بر نیت قتل، فعلی در حد انتساب قتل مرتکب شود. به عبارت دیگر مجرد اندیشه مجرمانه و قصد قتل فرزند کفایت نمی‌کند، بلکه باید در انجام عملی، قتل انجام شود و آن فعل در ایجاد جنایت نقش داشته باشد. بنابراین اگر بعد از فعل غیرکشنده‌ای که اصولاً قابلیت ایجاد قتل را ندارد مرگ حادث شود، ضارب مسئول شناخته نمی‌شود زیرا احتمال اسناد جنایت به آن فعل حتی به‌طور نادر وجود ندارد. بنابراین جنبه ایجابی فعل پدر و مادر نقش اساسی در تحقق جرم عمدی فرزندکشی دارد. البته همچنان که در تبیین و تشریح قتل عمد گفته می‌شود در مواردی که پدر یا مادر قصد صریح بر قتل فرزند یا فرزندان خود داشته باشند، دیگر ویژگی "غالبه کشنده بودن" فعل ارتكابی ضروری نبوده بلکه به هر نحو و با هر وسیله‌ای که جنایت انجام شود قتل عمد محسوب می‌شود. به عبارت دیگر، در صورتی که جانی قصد قتل داشته باشد، فعل ارتكابی هرچند در

ایجاد جنایت صلاحیت نداشته باشد، عمل او قتل عمد محسوب می‌شود.^۱ قتل عمد می‌تواند با فعل یا ترک فعل صورت بگیرد. قتل عمد یعنی کشتن و یا کشتار و آن عبارت است از لطمه به حیات دیگری وارد ساختن، خواه به واسطه عمل مادی و فیزیکی باد خواه به واسطه ترک فعل.^۲ هرکس مرتکب قتل دیگری شود اگر کشته شده مسلمان باشد، قصاص می‌شود، چه قاتل مرد باشد چه زن، چه مسلمان باشد چه غیرمسلمان، لکن در مقررات کیفری ایران موردی وجود دارد که قاتل از قصاص معاف است و باید دیه بپردازد و تعزیر شود و آن قتلی است که از سوی پدر و یا جدپدری ارتکاب یابد و مقتول فرزند آنان باشد.

بنابراین اگر پدر یا مادری فرزند خود را حبس نموده و از طعام وی خودداری کنند، چنانچه مدت حبس وی به گونه‌ای باشد که معمولاً افراد مانند محبوس در آن مدت، زنده نمی‌ماند در صورت وقوع مرگ، قتل عمدی خواهد بود. حقوق جزایی ایران به رابطه پدر و فرزندی و حقوق ولایت پدر و جدپدری نسبت به فرزند بیش از روابط عاطفی مادر توجه نموده و در این رابطه قتل فرزند دارای حکم خاص است

ماده ۳۰۱ قانون مجازات اسلامی بیانگر این مهم می‌باشد بنابراین رابطه ابوت منحصرأ قصاص را منتفی می‌کند ولی دیه و كفاره سر جای خود است و علاوه بر آن قاتل به مجازات تعزیری نیز محکوم می‌کند. لازم به ذکر است که صرف وجود رابطه ابوت مانع ثبوت قصاص است اگرچه پدر کافر و فرزند مسلمان خود را به قتل برساند.^۳ زیرا مقتضی مانع قصاص موجود بوده، و علاوه بر آن اصل عدم اشتراط امر دیگر نیز موجود است.^۴

قانون مجازات اسلامی در ماده ۲۲۰ مقرر می‌دارد: «پدر یا جدپدری که فرزند خود را

^۱ اسحاقی، محمد، ۱۳۸۰، مجازات پدر و مادر در جرم کشتن فرزند، قم، انتشارات سفیر صبح، چاپ اول، ص ۱۶۵.

^۲ جعفری لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۴، ترمینولوژی حقوق، جلد ۱، تهران، انتشارات ابن سینا.

^۳ موسوی خمینی، روح‌الله، ۱۳۷۶، تحریر الوسیله، جلد ۲، قم، مرکز فقه الاثمه الاطهار، چاپ دوم، ص ۵۲۱.

^۴ صادقی، محمدهادی، ۱۳۸۳، حقوق جزای اختصاصی جرایم علیه اشخاص، جلد ۱، تهران، انتشارات میزان، چاپ

بکشد قصاص نمی‌شود و به پرداخت دیه به ورثه مقتول و تعزیر محکوم خواهد شد.^۱ بسیاری از دانشیان فقه شیعه باور خویش را بر این داشته‌اند که مادر در صورت ارتکاب قتل فرزند خویش، به پادافره قصاص محکوم است. گاه از این دیدگاه به جهت فراوانی شمارگانی پیروان آن، با عنوان دیدگاه مشهور نیز نام برده می‌شود. البته نباید از گفت دور داشت که برخی از پیروان همین دیدگاه، اگرچه در بسیاری از نوشته‌های فقهی خود، قصاص مادر مرتکب جرم فرزندکشی را پذیرفته‌اند، اما در برخی از آثار خویش، از عدم قصاص مادر در صورت ارتکاب قتل فرزند، سخن رانده‌اند و بدان تمایل نشان داده‌اند.^۲

برخی از دانشیان فقه شیعه که در همه‌ی مکاتب و مسالک فقهی شیعه دیده می‌شوند باور بر این دارند که مادر مرتکب جرم فرزندکشی، با پدر مرتکب جرم فرزندکشی، در حکم عدم اجرای قصاص یکسان می‌باشد و لذا نمی‌توان بر او حکم قصاص را جاری دانست.^۳ بطور کلی می‌توان گفت؛ در نزد دانشیان فقه شیعه، نشان می‌دهد که دیدگاه عدم یکسانی پدر و مادر در مجازات جرم فرزندکشی، که به مشهور فقیهان شیعه نسبت داده شده است، جز ارایه‌ی تلاش‌هایی چند که به شدت از گرایشات جمود بر ظاهر و نیز نظریه‌ی ابوت متأثر می‌باشد، دلیل قاطعی را از کتاب و سنت و اصول و قواعد فقهی، برای اثبات نظریه‌ی خود، در دست ندارد؛ این حقیقتی است که نگاه جمعی برون گرایانه به مسأله‌ی مذکور و سنجش آن با مسایل همانند آن، به سادگی بدان گواهی می‌دهد. آن سوی نظریه‌ی منسوب به مشهور، دیدگاه عدم قصاص مادر مرتکب جرم فرزندکشی، خودنمایی می‌کند. این اندیشه اگر چه از سوی بسیاری از دانشیان فقه شیعه به شدت مورد انتقاد و بی‌مهری قرار گرفته است، لیک بدین جهت که مؤیداتی قابل توجه از کتاب و سنت را با خود همراه دارد و با اصول و قواعد فقهی و

^۱ علامه حلی، ابومنصور حسن بن یوسف، ۱۴۱۸ ه. ق، مختلف الشیعه فی احکام الشریعه، جلد ۹، قم، انتشارات دفتر

تلیفات اسلامی.

^۲ انتشاراتی، علی پناه، ۱۴۱۶ ه. ق، مجموعه فتاوی این جنید، قم، مؤسسه نشر اسلامی.

حقوقی نیز در همسانی و انطباق می‌باشد، بر نظریه‌ی منسوب به مشهور، برتری می‌یابد.

۱- جایگاه انسان در نظام هستی

یک نکته بسیار مهم در بحث سقط جنین از دیدگاه اخلاقی، شأن و جایگاه انسان در نظام هستی و تفاوت او با دیگر موجودات از جمله جمادات، نباتات و حیوانات و رابطه او با آنهاست. بی شک نوع نگاهی که به انسان و دیگر موجودات داریم در نحوه تعامل و رفتار ما با آنها تأثیر بسیاری دارد. آن گونه که برخی از فیلسوفان غربی به طور عام و برخی از فیلسوفان اخلاق به طور خاص به انسان می‌نگرند نتیجه آن چیزی نمی‌شود مگر همین که شاهد و ناظر آن هستیم. اگر واقعا تفاوت چندانی میان انسان و حیوان در کار نباشد و انسان ارزشی ذاتی فراتر از حیوان نداشته باشد، چه بسا نتیجه این می‌شود که نه تنها سقط جنین حتی در اواخر بارداری اخلاقا نادرست نیست بلکه نوزاد کشی نیز مادام که نوزاد ویژگی‌های شخص بودن را احراز نکرده باشد مجاز است، ولی کشتن حیوان نادرست است چرا که حیوان واجد ویژگی‌های مورد نظر است، بدون توجه به اینکه جایگاه این دو موجود در نظام هستی چیست و آن دو چه نقشی در نظام هستی ایفا می‌کنند و سرانجام هر یک به کجا ختم می‌شود.

به نظر می‌رسد که اگر فهم درستی از جایگاه انسان در نظام هستی و نقش او و سرانجام کار او داشته باشیم، چه بسا در مسئله سقط جنین بهتر بتوانیم تصمیمی اخلاقی بگیریم، چرا که قدر و اهمیت زایکوت، رویان، جنین و نوزاد و چگونگی تعامل و رفتار با آنها بستگی تام و تمام دارد به اینکه آنها در نهایت به کجا بار خواهند یافت.

با نگاهی فلسفی به موضوع مورد نظر حداکثر می‌توان فهمید (تازه اگر چنین فهمی رخ بنمایاند که انسان ارزشی ذاتی دارد و تفاوت او با حیوان برای مثال در قوه تعقل و اختیار اوست. در مقابل نیز کسانی ممکن است برخی حیوانات را در سنین خاصی

برتر از انسان‌ها در سنین خاصی بدانند. اما اینکه آیا انسان تک ساحتی است یا چند ساحتی و مردن به چه معناست و آیا انسان پس از مرگ به حیات خود ادامه می‌دهد یا نه و قدر و منزلت او در جهان هستی چیست، در نهایت ممکن است با بحث‌های فلسفی به این جا برسیم که انسان با مردن نیست و نابود نمی‌شود و زندگی او پس از مرگ نیز همچنان جریان دارد، ولی اینکه انسان پس از مرگ چگونه به زندگی خود ادامه می‌دهد و چه ربط و نسبتی میان زندگی در دنیا و زندگی پس از مرگ برقرار است و چگونگی زندگی پس از مرگ و قدر و منزلت واقعی انسان در جهان هستی مطالبی اند که با مسائل فلسفی آن چنان که باید و شاید قابل حل و فصل نیستند.

اما به نظر می‌رسد که می‌توان از منظر دین فهم بهتری از جایگاه انسان در نظام هستی و نقش او و سرانجام کار او به دست آورد. در ادامه سعی می‌شود با نگاهی قرآنی به موضوع جایگاه انسان، نقش او در نظام هستی و سرانجام کار او، تحلیل و تبیین شود. سپس با مشخص شدن چنین مسائلی به تحلیل اخلاقی سقط جنین و جواز و عدم جواز آن به لحاظ اخلاقی خواهیم پرداخت. آیات قرآن را در این زمینه به سه دسته می‌توان دسته بندی کرد:

۱. آیاتی که بر خاستگاه و منشأ انسان دلالت دارد؛
۲. آیاتی که دلالت بر سرشت انسان و تفاوت او با دیگر موجودات دارد؛
۳. آیاتی که دلالت بر سرنوشت آدمی دارد.

پیش از وارد شدن به بحث تذکر دو نکته لازم است: اولاً. بحث مفصل و دقیق پیرامون هر آیه لازم به نظر نمی‌رسد، چون علاوه بر اینکه در این صورت بحث بسیار زیاد به درازا می‌کشد، از هدف اصلی بحث دور خواهیم شد. ثانیاً. آنچه در اینجا مد نظر است استنباط نظرگاه قرآن به طور کلی در باره جایگاه و شأن و منزلت انسان در نظام هستی است. بنابر این، با در نظر گرفتن مجموع آیات می‌توان چنین تحلیلی عرضه کرد. بدون اینکه لازم باشد به طور دقیق و موشکافانه‌ای مفاد هر آیه تحلیل شده و به اشکالات و ابهاماتی که احیاناً به مفاد استنباط شده از برخی آیات وارد است